

Bogumił Brzeziński*

TAXATION. PHILOSOPHICAL PERSPECTIVES,
RED. M. O'NEILL, S. ORR, OXFORD UNIVERSITY
PRESS, OXFORD 2018, SS. 288

Książka prezentuje szerokie spektrum poglądów na temat sprawiedliwości dystrybucyjnej, urzeczywistnianej przez odpowiednio skonstruowane systemy podatkowe. Poglądy są formułowane w tym wypadku przez czołowych filozofów polityki, co dotąd nie zdarzało się zbyt często. A jeśli nawet się zdarzało, to były to opinie formułowane przy okazji rozważań nad innymi problemami (R. Nozick, J. Rawls czy też T. Piketty).

Centralne znaczenie systemu podatkowego jako płaszczyzny interakcji między obywatelami a państwem jest oczywiste. System podatkowy i sposoby wykorzystywania gromadzonych za jego pomocą zasobów pieniężnych mają kluczowe znaczenie dla wielu podstawowych funkcji państwa. Pomimo tego system podatkowy nie był zbyt często przedmiotem głębszych deliberacji filozoficznych, co sprawia, że istnieje wiele fundamentalnych pytań, jakie wobec tego systemu można postawić na gruncie filozofii polityki.

* Profesor nauk prawnych, Uniwersytet Jagielloński (*emeritus*), e-mail: bogumil.brzezinski@uj.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0003-3923-5627>

Data wpływu: 8.05.2022 r. Data akceptacji: 3.10.2022 r.
© by the author, licensee University of Lodz – Lodz University Press, Lodz, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

W zamierzeniu animatorów przedsięwzięcia, redaktorów zbioru esejów różnych autorów publikacja ma przypomnieć te pytania i stojące za nimi problemy filozoficzne i społeczne. Celem – jak piszą we wstępie redaktorzy książki – jest pogłębienie debaty na temat opodatkowania w filozofii politycznej, zarówno w kontekście ogólnym, tj. systemu podatkowego jako całości, jak i w zakresie szczegółowych kwestii dotyczących poszczególnych form polityki podatkowej.

Materia opracowania została podzielona na dwie części. Część pierwsza nosi tytuł *O systemie podatkowym. Kwestie conceptualne i normatywne* [tłum. B.B.], natomiast część druga zatytułowana jest *Filozoficznie problemy polityki podatkowej i form opodatkowania* [tłum. B.B.]. Znaczna liczba analiz zawartych w książce dotyczy obszaru rozciągającego się między poglądami na własność i podatki, prezentowanymi przez R. Nozicka, J. Rawlsa oraz duet autorski T. Nagel i L. Murphy w dziele *The Myth of Ownership, Taxes and Justice* (Oxford 2002). Jak wiadomo, R. Nozick uważał, że własność jest przedpolitycznym, pierwotnym ograniczeniem działania instytucji publicznych i gospodarczych, stąd ingerencja państwa może pojawić się w sferze własności w sytuacjach i zakresie absolutnie niezbędnym – tak aby nie zakłócało to stanu pierwotnego. W konsekwencji uzasadniony był jego zdaniem pogląd, że „Opodatkowanie dochodów z pracy jest równoznaczne z pracą przymusową”. Pogląd ten był równie efektowny, co dyskusyjny (a w każdym razie szeroko i najczęściej krytycznie dyskutowany).

Z kolei J. Rawls uważał, że własność jest wytworem struktury społecznej – głównych jej instytucji, sposobu, w jaki działają i jak ze sobą współpracują. Nie ma więc ona charakteru w żadnym sensie pierwotnego, lecz jest z natury pojęciem o zmiennym zakresie, gdyż jest rezultatem określonego stanu społecznej gry. W tym ujęciu sprawiedliwość podatkowa to jeden z wielu elementów składających się na bardziej ogólne pojęcie sprawiedliwości społecznej. Poglądy zbliżone do poglądów J. Rawlsa prezentują też T. Nagel i L. Murphy, których książka spowodowała ożywienie dyskusji nad własnością, sprawiedliwością i opodatkowaniem.

Część pierwszą otwiera opracowanie A. Hamlina dotyczące związków między filozofią polityczną a ekonomiką opodatkowania. Jest on sceptyczny co do możliwości stworzenia idealnej polityki podatkowej, rekomendując odejście od modeli ekonomicznych tej polityki – takich o wysokim stopniu ogólności – na rzecz polityki uwzględniającej niezbędne ekonomiczne i polityczne kompromisy.

Z kolei M. Fleurbaey pisze o libertarianizmie w kontekście uczciwości w ekonomicznym podejściu do opodatkowania, a G. Brennan zastanawia się nad relacjami takich pojęć jak opodatkowanie, sprawiedliwość oraz status praw jednostki w tym kontekście. Krytykując pewne aspekty koncepcji L. Murphy'ego i T. Nagela, autor rozróżnia dwa poziomy reguły w systemie gospodarczym, tj. reguły typu konstytucyjnego, określone przez podstawowe instytucje gospodarcze i polityczne społeczeństwa oraz reguły o charakterze operacyjnym, nawiązujące do technicznych aspektów systemu podatkowego.

W interesującym opracowaniu L. Biron znaleźć można analizę retoryki używanej w dyskursie podatkowym toczonym na poziomie ogólnospołecznym, zwłaszcza w kontekście prawa własności i jego ograniczeń, jakie niosą ze sobą podatki. Natomiast P. Vallentyń przedstawia poglądy libertariańskie na opodatkowanie, uwzględniając w szczególności właściwe dla tego nurtu filozofii politycznej rozumienie przedpolitycznego prawa własności, a A. Cappelen i B. Tungodden próbują ustalić relacje między polityką podatkową i pojęciem uczciwości w rozumieniu filozofii liberalnej.

Kwestię metod zaspokajania potrzeb osób upośledzonych ekonomicznie, czyli znany dylemat przewagi redystrybucji podatkowej nad społeczną aktywnością charytatywną (bądź odwrotnie), rozważają V. Munoz-Dardé i V. Martin. Skłaniają się oni ku tezie, że redystrybucja podatkowa jest bardziej komfortowa społecznie, uwalnia np. darczyńców od dylematu wyborułożenia czy to na rzecz organizacji charytatywnych, czy też bezpośrednio na rzecz samych potrzebujących.

Część druga książki składa się z pięciu rozdziałów, których autorzy podjęli się analizy rozmaitych szczegółowych problemów opodatkowania w kontekstach filozoficznych. Poruszono tu takie zagadnienia, jak kwestia zasadności wprowadzenia podatku od świadczeń publicznych (mającego w teorii być formą ogólnej odpłatności za bezpłatne usługi publiczne), kwestia społecznej zasadności wysokiego opodatkowania spadków jako remedium na rosnące rozwarstwienie majątkowe współczesnych społeczeństw, a także społecznych i politycznych aspektów opodatkowania wartości gruntów, kwestia międzynarodowej konkurencji podatkowej i jej wpływu na kształt krajowych systemów podatkowych oraz wpływu rajów podatkowych na pogłębianie się globalnej niesprawiedliwości w dystrybucji bogactwa.

Reasumując, książka będzie wspaniałą lekturą dla każdego, kto chciałby poznać i zrozumieć podstawowe założenia i mechanizmy współczesnej polityki podatkowej oraz ich kontekst społeczny i polityczny. Wiedza

z zakresu nauki o polityce, jaką dysponują autorzy poszczególnych opracowań, nadaje tym rozważaniom odpowiednią głębokość i ukazuje w wielu wypadkach prawidłowości i zależności, jakich na co dzień przeciętny czytelnik sobie w ogóle nie uświadamia bądź też uświadamia sobie zaledwie intuicyjnie. Teraz ta intuicja zyskuje naukową podbudowę, co może być istotne dla tych czytelników, którzy chcą z wiedzy naukowej korzystać.

To ostatnie nie dotyczy jednak – jak się wydaje – decydentów w zakresie kształtowania systemu podatkowego w Polsce. Tak zwane reformy opodatkowania, dla kolejnych wersji których nie starcza już etykiet polityczno-handlowych, nie są, niestety, rezultatem żadnej polityki podatkowej, a ich kształt przypomina niekiedy drgawki epileptyka przed definitywnym rozpoznaniem przyczyn tej choroby. Jedyną nicią przewodnią, jaką da się tu dostrzec, jest nasilenie się konwulsji systemu w okresach przedwyborczych. Jako zadowalający można natomiast ocenić poziom demagogii towarzyszącej zmianom systemowym, czego dobrym, chociaż nie jedynym przykładem może być hasło „największej w historii obniżki podatków”, która dla wielu grup społecznych (m.in. dla części emerytów) miała w rezultacie przynieść podwyższenie poziomu obciążeń fiskalnych.